

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

Ditar KABASHI* - Tolga KARPUZ**

ÖZ

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde tarihi boyunca iç ve dış siyasi gelişmelere bağlı olarak anayasa değişiklikleri yapılmıştır. Sosyalizm uygulamasının evrimi, Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlere yönelik merkezci veya özerkliğe sıcak bakan yaklaşım farklılıkları ve milliyetçi hareketlerin yükselişleri, bu anayasa değişikliklerinin temelini oluşturmuştur. Bu anayasa değişikliklerinin, Yugoslavya'da sonradan cumhuriyet statüsüne sahip olan ve etnik anlamda yıllar boyunca Arnavut-Sırp çekişmesine sahne olmuş Kosova'da yarattığı siyasi etkiler, 1990'ların sonunda kanlı bir savaşa sahne olan ve 2008 yılında bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın siyasi tarihinin dönüm noktalarını oluşturmuştur. 1946 yılından itibaren Yugoslavya Federasyonu'nun egemenliğine giren Kosova'nın başlangıçta merkezci bir bakış açısıyla Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde değerlendirilen anayasal statüsü ancak 1968 ve 1971 federal Anayasa değişiklikleriyle birlikte hukukî ve idari anlamda iyileştirilmeye başlamıştır. Özellikle 1974 Yugoslavya Anayasası ile birlikte Kosova, özerk bölge olmasına karşın yetki kapsamı bakımından nerdeyse federe cumhuriyetlere eşdeğer bir konum kazanmıştır. Ancak Devlet Başkanı Josip Broz Tito'nun ölümünden sonra 1980'li yıllarda Yugoslavya'da milliyetçi söylem ve hareketlerin tırmanmasıyla federal yapının işleyişi sekteye uğramaya başlamıştır. 1989 yılında Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması bu sürecin sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bu tarihten itibaren Kosova'da başlayan siyasi huzursuzluk giderek etnik çatışmalara evrilerek bağımsızlığa kadar sürecek bir mücadele dönemini başlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasal Özerklik, Kosova, Milliyetçilik, Sırbistan, Yugoslavya.

* Dr. Öğretim Görevlisi, Heimerer College, Anayasa Hukuku, Priştina, ORCID: orcid.org/0000-0003-0697-4087, E-posta: ditarkabashi@gmail.com

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara, ORCID: orcid.org/0000-0002-1484-455X, E-posta: tkarpuz@gmail.com

OPEN ACCESS

**POLITICAL FOUNDATIONS OF CONSTITUTIONAL STATUS
CHANGES REGARDING KOSOVO DURING THE SOCIALIST
YUGOSLAVIA**

ABSTRACT

Depending on internal and external political developments, many constitutional changes were made in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia throughout its history. The evolution of socialist practices, differences of centralist and autonomous approaches towards the republics forming Yugoslavia, and the rise of nationalist movements formed the basis of these constitutional changes. The political effects of these constitutional amendments in Kosovo which later gained republic status and witnessed years of ethnic tensions between Albanians and Serbs, constituted turning points in the political history of Kosovo. Initially considered as part of the Socialist Republic of Serbia with a centralist perspective since 1946, Kosovo's constitutional status began to improve legally and administratively with the federal constitutional amendments of 1968 and 1971. Most especially with the 1974 Yugoslav Constitution, Kosovo attained a position almost equal to the federal republics in terms of authority despite being an autonomous region. But after Tito's death, in the 1980s, the escalation of nationalist discourse and movements in Yugoslavia began to disrupt the functioning of the federal government. The abolishment of Kosovo's autonomy in 1989 should be assessed as a result of this process. From that point onwards, the political unrest in Kosovo gradually escalated into ethnic conflicts, leading to a struggle that eventually culminated in independence, declared in 2008.

Keywords: Constitutional Autonomy, Kosovo, Nationalism, Serbia, Yugoslavia.

EXTENDED ABSTRACT

The essence of constitutions, which are legal documents governing the framework and extent of government actions, is closely linked with the political advancements during their drafting periods. From this fact, the constitution serves as both a manifesto containing the founding philosophy of the state and a document that can be characterized as the founding instrument of the state. The constitutional symbol of a state serves legal functions, ensuring the validity of the legal order, defining the status of rulers, outlining the limits and framework of political power, and guaranteeing freedoms... On the other hand, constitutions also have political functions, such as reflecting the public will, serving as a source of legitimacy for the government, building national unity and collective identity, and ensuring political stability. This

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ
DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

correlation has been thoroughly examined in legal and political contexts across various nations, solidifying its significance within the realms of political science and legal literature. Within this context, undoubtedly, one of the significant topics is the concept of 'autonomy'. Etymologically, the word 'autonomy' is composed of 'auto' and 'nomos', meaning having power (authority) within itself, self-governing within specific limits and frameworks. Also in the theory, 'autonomy' is defined as the right of a community or entity to govern itself according to a distinct legislation. In a general sense, autonomy refers to a situation where a unit is independent of others or directly dependent on them. Autonomy, representing the freedom granted to a country or region within the borders of a state, is primarily encountered in multinational states; however, the concept can also be used to describe a self-governing political position within a federation, an administrative organization, and institutional structuring in education and culture.

Several factors that are related to the declaration of autonomy, like a concept defined at the constitutional level by states discussed in the literature. These factors include the potential for serious political disputes between the majority of nations and minorities as a result of the collapse of an authoritarian regime, international pressure on a state for autonomy, and profound changes in political and social domains. As a focal point in the study, it would be appropriate to emphasize the power-sharing between Yugoslavia, a federation during the examined period, and Kosovo, an autonomous entity. From this standpoint, for a secure power-sharing between the federal state and federative units, it is essential to constitutionally outline and ensure a written and rigid constitution. However, ensuring security becomes challenging when power-sharing is regulated by law. This is because the federal state may reclaim the powers of federative units through legislation.

Examining the concept of 'Ethnic Group', which holds a significant place within Yugoslavia's federative structure, it can be stated that common specific names, a myth of origin, and a shared culture, along with the existence of common historical memories, a connection to a specific homeland, and a sense of solidarity among broad segments of the population, are the fundamental characteristics of an 'Ethnic Group'. Within this definition, an 'Ethnic Group' can also be described as a social collective identity. Among ethnic groups in Yugoslavia, it is evident that Albanians differ from the majority Slavic-origin population in terms of language, race, and characteristic features.

This study aims to analyze the relationship between the constitutional autonomy right defined in the Yugoslav constitution and the political

developments and changes in the country within the framework of cause and effect. To achieve this, the Kosovo Case is considered, examining the demands for autonomy by the Kosovar Albanians, the approaches of the political authority governing Yugoslavia to these demands, the changes in this approach over time, and the effects of these approach differences on the enacted constitutional texts. The division of the article considers the year 1974, when Kosovo gained constitutional autonomy, as a crucial turning point. The first section covers the period from the establishment of the state to the acquisition of autonomy, while the second section addresses the period from gaining autonomy to the complete abolition of this right in 1989.

The first section of the study examines the relationship between the constitutional status of Kosovo and the political changes that occurred in parallel with the enacted constitutions and constitutional amendments during the period from the establishment of the Federal People's Republic of Yugoslavia to the death of Tito, a period recognized for preserving the state's foundational philosophy. Here, particular emphasis is placed on the internal and external factors behind the policy shift from a centralized approach dominant in the governance philosophy of Yugoslavia towards a policy that grants more constitutional and political authority to the republics constituting Yugoslavia.

The second section of the study examines the political developments after the constitutional autonomy granted in 1974, influenced by the rise of Serbian and Albanian nationalism, which culminated in the abolition of Kosovo's constitutional autonomy in 1989. After analyzing this process politically, the section then delves into a detailed discussion of the legal implications of the removal of autonomy. Towards the end of the section, there is a brief mention of the situation in Kosovo after the collapse of socialist Yugoslavia.

Giriş

Devletin yapısını ve faaliyet alanlarını düzenleyen hukuki metinler olan anayasaların içerikleri, hazırlandıkları dönemlerdeki siyasi gelişmelerle ilişkilidir. Bu bakımdan anayasalar, devletin kuruluş felsefesini içeren bir manifesto niteliğinde olduğu kadar, aynı zamanda devletin kuruluş senedi olarak nitelendirilebilecek metinlerdir.¹ Anayasa; hukuk düzeninin

¹ Ömer Keskinsoy, *Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku*, Monopol Yayınları, Ankara 2022, s. 3.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

geçerliliğini temin etmek, yönetenlerin statüsünü ve siyasal iktidarın sınır ve çerçevesini belirlemek ile hürriyetlerin güvence altına almak gibi hukuksal işlevler olan bir devletin uluslararası sembolüdür. Öte yandan anayasaların, halkın iradesini yansıtmak, yönetim için meşruiyet kaynağı olmak, ulusal bütünlüğü ve ortak kimliği inşa etmek, siyasal istikrarı sağlamak gibi siyasal işlevlerinden de bahsedilebilir.² Bu ilişki, hukuki ve siyasi olarak bugüne dek birçok ülke örneğinde incelenerek siyaset bilimi ve hukuk literatüründeki yerini almıştır. Bu konu bağlamında değerlendirilen diğer önemli kavramlardan biri de şüphesiz 'özerklik' kavramıdır. Etimolojik açıdan bakıldığında 'özerk' kelimesi, 'öz' ve 'erk' kelimelerinden oluşun ve erki (kuvveti) kendisinde (özünde) bulunan, belli konularda belli çerçevelerde kendi kendini idare eden anlamına gelmektedir.³ Türk Dil Kurumu'na göre 'özerklik'; bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı olarak tanımlanır.⁴ Genel anlamda özerklik ise bir birimin diğer birimlerden bağımsız olmasıyla, onlara doğrudan bağımlı olması arasındaki bir durumu ifade eder.⁵ Bir devlet sınırları içindeki bir ülke veya bölgeye tanınan serbestliği ifade eden özerklik kavramına ağırlıklı olarak çokuluslu devletlerde rastlanmakla birlikte bu kavram federasyon bünyesinde yarı bağımsız bir siyasal statü, idari bir düzenleme, eğitim ve kültür alanlarında kurumsal bir yapılanma anlamında da kullanılabilir.⁶

Literatürde devletlerin anayasa düzeyinde tanımladığı bir kavram olan özerkliğin ilan edilmesi ile ilgili olarak bazı faktörlerden söz edilmektedir. Bunlar arasında; özerkliğin tanınmasında otoriter bir yönetimin yıkılması sonucu çoğunluk ulusu ile azınlıklar arasında yaşanabilecek ciddi siyasal çekişmeler, uluslararası camianın bir devlete özerklik konusunda baskı uygulaması, devletlerin siyasal ve sosyal alanlarda köklü değişikliklere uğraması gibi etkenlerden bahsedilebilir.⁷ Çalışmanın odağında yer alan ve incelendiği dönem itibarıyla bir federasyon olan Yugoslavya'nın özerk bir birimi olan Kosova'nın konumu üzerine değerlendirme yapıldığında Yugoslavya ve Kosova arasındaki yetki paylaşımına vurgu yapmak isabetli

² Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku: Genel Kısım*, Seçkin Yayınları, Ankara 2021, s. 64-73.

³ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü (Öğrenciler İçin)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s. 586.

⁴ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2011, s. 1868.

⁵ *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*, (haz.) Faruk Sönmezoglu, İletişim Yayınları, İstanbul Yayın Yılı Belirtilmemiş, s. 137.

⁶ Zekeriya Yıldız, *Politika Sözlüğü*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2013, s. 217.

⁷ Thomas Benedikter, *Modern Özerklik Sistemleri (Dünya Özerklik Örnekleri)*, (çev.) Ümit Kaya, Hülya Türker, Mehmet Salim, Özgür Demirel, Yasemin Salar, Nika Yayınevi, Ankara 2016, s. 72.

olacaktır. Bu açıdan bakıldığında federal devlet ile federe birimler arasındaki yetki paylaşımının güvenceli olabilmesi için bu paylaşımın anayasa aracılığıyla yapılmasının ve anayasanın yazılı ve katı bir anayasa olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak yetki paylaşımının kanunla düzenlenecek olması durumunda güvenceden bahsetmek oldukça zorlaşmaktadır. Bunun nedeni, federal devletin federe birimlerin yetkilerini yine bir kanunla geri alabilecek olmasıdır.⁸

Yugoslavya'nın federatif yapısı içerisinde önemli bir yer tutan 'etnik grup' kavramı incelendiğinde; ortak özel bir ismin, bir soy mitinin ve ortak kültürün varlığı ile müşterek tarihi hatıraların, belirli bir yurt ile ilişkisinin ve nüfusun geniş kesimleri arasındaki dayanışma hissinin var olma durumunun etnik grubun temel özellikleri olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu tanım çerçevesinde 'etnik grup' aynı zamanda bir sosyal kolektif kimlik olarak da nitelendirilebilir.⁹ Yugoslavya içerisindeki etnik gruplar arasında dil, ırk ve karakteristik özellikler açısından Arnavutların, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Slav kökenli halklara göre farklılık arz ettiği açıktır.

Bu çalışma, esas olarak Yugoslavya anayasasında tanımlanan anayasal özerklik hakkının, ülkede yaşanan siyasi gelişme ve değişimler ile olan ilişkisinin detaylarını, sebep sonuç ilişkisi çerçevesinde aramıştır. Bu amaçla Kosova örneği ele alınarak Kosova'da yaşayan Arnavutların özerklik talepleri ile bu taleplere karşı Yugoslavya'yı yöneten 'Siyasi Erk'in yaklaşımları, zaman içerisinde bu yaklaşımda yaşanan değişiklikler ve oluşan bu yaklaşım farklarının, yürürlüğe giren anayasa metinlerine olan etkilerini ortaya koymayı hedeflemiştir. Makalenin bölümlendirilmesinde Kosova'nın anayasal özerklik hakkına kavuştuğu 1974 yılı ayırım unsuru olarak kabul edilmiş, ilk bölüm devletin kuruluşundan özerklik hakkının kazanılmasına kadar geçen süreci ikinci bölüm ise özerkliğin kazanılmasından bu hakkın tamamen ortadan kaldırıldığı 1989 yılına kadar geçen süreci ele almaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, Kosova'nın anayasal statüsü özelinde, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan devletin kuruluş felsefesini koruduğu kabul edilen Tito'nun ölümüne kadar olan dönem içerisinde yürürlüğe giren anayasalar ve yapılan anayasa değişiklikleri ile paralelinde yaşanan siyasi değişimler arasındaki ilişki incelenmektedir.

⁸ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Cilt I, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2020, s. 581-582.

⁹ Doğan Kılınc, *Azınlık Hakları*, Yetkin Yayınları, Ankara 2013, s. 54.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

Burada özellikle Yugoslavya devletine hâkim olan yönetim anlayışında merkezîyetçilikten Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlere daha fazla anayasal ve siyasi yetki veren anlayışa doğru evrilen politika değişikliğinin iç ve dış sebepleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise 1974'te kabul edilen anayasal özerklik sonrası yükselişe geçen Sırp ve Arnavut milliyetçiliğinin etkisi altında 1989 yılında Kosova'nın anayasal özerkliğinin ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanan süreç siyasal olarak incelendikten sonra özerkliğin kaldırılmasının hukuki olarak ne anlam ifade ettiğine ayrıntılı bir biçimde değinilmiştir. Bölümün sonunda sosyalist Yugoslavya'nın yıkılması sonrasında Kosova'nın durumundan kısaca bahsedilmiştir.

1. Sırbistan'a Bağlı Özerk Bölge'den Anayasal Özerkliğe Sosyalist Yugoslavya'da Kosova

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olan 1946 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği tarihin hemen öncesinde Yugoslavya'daki siyasi ortama damgasını vuran unsur, devletin resmî olarak kurulduğu 1945 yılından Yugoslavya'nın Kominform'dan atıldığı 1948 yılına kadar güçlü bir biçimde devam eden SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)-Yugoslavya ilişkisidir. Kosova özelinde ise bu ilişkiyle doğru orantılı olarak yine 1948 yılına kadar devam eden Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti-Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti arasındaki Yugoslavya'nın dominant olduğu işbirliği ilişkisi etki yaratan faktörlerden biri olmuştur. Yugoslavya'nın kurulduğu tarihten 1990'lara kadar siyasi anlamda Kosova Arnavutları üzerinde güçlü bir etkisi olan dönemin Arnavut Ulusal Kurtuluş hareketi lideri Enver Hoxha'nın bakış açısı, Moskova'nın öngördüğü şekliyle Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'un içinde yer alacağı Balkan federasyonu düşüncesidir. 1946 Aralık ayında yapılan özel plenum toplantısında Enver Hoxha, Kosova'nın bağımsızlığını istemenin Arnavutların çıkarına olmadığını, bunun yerine Kosovalı Arnavutların Yugoslavlar ile kardeş olmasını sağlamak gerektiğini belirtmiştir.¹⁰

Bu süreçte, yeni kurulan Yugoslavya devletinin en önemli ideologlarından olan Edvard Kardelj'in Kosova'nın statüsü ile ilgili olarak yapmış olduğu açıklama, devletin Kosova'ya bakış açısını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Kardelj, devletin henüz ilan edildiği dönemde

¹⁰ Noel Malcolm, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, Sabah Kitapçılık, İstanbul 1998, s. 378.

Kosova açısından en iyi çözümün Arnavutluk ile birleşmesi olacağını ancak iç ve dış şartlar buna elvermediği için anayasada Kosova'nın Sırbistan'a bağlı bir özerk bölge olmasının gerekli olduğunu belirtmiştir.¹¹ Bu açıklamanın yapıldığı dönemde Yugoslavya açısından en önemli ülke konumunda bulunan SSCB'nin Devlet Başkanı Stalin ise kendisini ziyaret eden Yugoslav heyetine Yugoslavya'nın Arnavutluk'u 'yutmasına' razı olduklarını söylemiş, görüşmede Yugoslav heyetine başkanlık eden ve aynı zamanda Tito'nun en yakın çalışma arkadaşlarından olan Milovan Djilas ise bu yöntemi benimsemeyerek, temel anlayışlarının samimi bir devrimcilik çerçevesinde Yugoslavya'daki Arnavut etnik grubun Yugoslavya-Arnavutluk Federasyonu içerisinde ayrı bir cumhuriyet olarak Arnavutluk ile birleşmesi olduğunu açıklamış ancak Yugoslavya'nın bunu gerçekleştirecek cesarete sahip olmadığını da kabul etmiştir.¹²

Kardelj ve Djilas gibi Yugoslavya Komünist Partisi ileri gelenlerinin bu beyanları, yeni kurulan devletin Arnavut etnik grubu ile ilgili soruna çözüm aradığını ve Arnavutluk ile birleşme fikrinin bu dönemde bir çözüm olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Bu seçeneğin devre dışı kalmasında, makalede ayrıca incelenecek olan ve Kardelj'in de dış şartlar olarak nitelediği SSCB - Yugoslavya ve buna bağlı olarak Yugoslavya - Arnavutluk ilişkilerinin bozulması ve içeride Yugoslavya Komünist Partisi'ndeki Sırpların Kosova'ya olan yaklaşımı sonucunda devletin cesaretli adımlar atamaması etkili olmuştur.

1.1. 1946 Yugoslavya Anayasası'nda Kosova

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olarak bilinen 31 Ocak 1946 tarihli Anayasa'da altı federe cumhuriyet ve iki özerk bölge tanımlanmıştır. Bu bölgeler, Sırbistan Cumhuriyeti bünyesinde bulunan Voyvodina Bölgesi ile Kosova ve Metohiya bölgeleri olarak belirlenmiştir (m. 2). 3 Eylül 1945 tarihinde, Sırbistan Ulusal Meclisi kararıyla kurulan bu iki özerk bölge arasında 1946-1974 döneminde hukuki ve idari teşkilatlanma açısından bazı farklılıklar söz konusudur.¹³ Örneğin Voyvodina'nın kendi Yüksek Mahkemesi varken Kosova ve Metohiya'da yalnızca asliye ve bölge

¹¹ Ethem Çeku, *Kosovo and Diplomacy since World War II*, I.B. Tauris & Co. Ltd., London & New York 2016, s. 68.

¹² Milovan Djilas, *Stalin'le Konuşmalar*, Dorlion Yayınları, Eskişehir, s.132-134.

¹³ Esat Stavileci, Mirlinda Batalli ve Sokol Sadushi, *E drejta administrative*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë 2012, s. 57-58.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

mahkemelerinin bulunması, Kosova'nın özerkliğinin Voyvodina'ya göre daha dar bir kapsamda tanımlandığının göstergesi olarak nitelendirilebilir.¹⁴

Bu dönemde Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin siyasi ve hukuki durumunu kavramak için hem Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti hem de Sırbistan Cumhuriyeti ile olan hiyerarşik konumu irdelenmelidir. Kosova'nın statüsüne ilişkin genel hatlar, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Anayasası ve 1947 Sırbistan Cumhuriyeti Anayasası ile düzenlenmekle birlikte Kosova ve Metohiya Özerk Bölge Tüzüğü, daha ayrıntılı hükümler barındırmıştır. Sırbistan Cumhuriyeti Anayasası'na göre Sırbistan Cumhuriyeti Meclisi, Kosova Bölge Halk Meclisi'ni ve Bölge Yürütme Kurulu'nu feshetmekte yetkiliydi. Ayrıca Sırbistan Halk Meclisi Başkanlığı, Kosova Bölge Halk Meclisi'nin kararlarını Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Anayasasına, Sırbistan Cumhuriyeti Anayasasına ve Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi Tüzüğüne aykırılık gerekçesiyle iptal etme yetkisine sahipti. Benzer biçimde Sırbistan Cumhuriyeti Hükümeti, Bölge Yürütme Kurulu'nun kararlarını iptal edebiliyordu.¹⁵ Bu hiyerarşik durum, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Anayasasının 132. ve 133. maddelerine dayanmaktaydı. Bununla birlikte Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi Halk Meclisi, il meclislerin kararlarını iptal etme hakkına sahipti. Aynı durum Bölge Yürütme Kurulu bakımından il kurullarının kararları için de geçerliydi.

Bu veriler ışığında Kosova'nın 1945-1953 dönemindeki anayasal statüsü incelendiğinde, Sırbistan Cumhuriyeti bünyesinde olmasının yanı sıra Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin bir bileşeni olduğu da görülmektedir.¹⁶ Diğer yandan Kosova ve Voyvodina'nın anayasal statüsünün belirlenmesinde, Kosova'nın Arnavutluk ile Voyvodina'nın da Macaristan ile komşu olmasının etkisi de göz önüne alınmalıdır. Sırbistan, bu iki özerk bölgede yaşayan insanlar ile aynı etnik kökene sahip iki komşu ülkenin nüfuzunu özerk bölgelere aksettirmemeyi hedeflemiş ve bu bölgeleri ayrılma riskine karşılık sadece Yugoslavya Federasyonu bünyesinde değil kendi federe cumhuriyeti içinde de tutmayı amaçlamıştır.¹⁷

¹⁴ Marc Weller, *Shtetësia e kontestuar*, (çev.) Flaka Surroi, Botimet Koha, Prishtinë 2011, s. 79.

¹⁵ Kurtesh Saliu, *Autonomia e Kosovës*, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, Prishtinë 1984, s. 42.

¹⁶ Aynı yerde.

¹⁷ Weller, *a.g.e.*, s. 81.

1.2. Merkezîyetçi ve Güvenlikçi Anlayışlar Çerçevesinde 1953 Federal Anayasa Değişiklikleri

Yugoslavya'da sosyalist devrimin ilk dönemi, daha sonraları 'özyönetim modeli' olarak adlandırılacak olan özgün Yugoslav anlayışına değil Sovyetler Birliği modeline dayanmıştır. Konu ile ilgili olarak Tito 1969'da toplanan 9. Yugoslavya Komünistler Birliği kongresinde şunları söylemiştir:

*“Yugoslavya Komünist Partisinin sosyalist ülke olarak kurulması ve gelişmesi ile ilgili tasarısı, başlangıçta Sovyet kuramı ve uygulamasının etkisi altındaydı. Bu, o dönemin koşulları içinde geçerli bir durumdu. Özgürce yönetilebildiğimiz böyle bir durum dışarıdan uygulanmış değildi. O zamanlar, SSCB'nin toplumsal düzeni, Yugoslavya komünistlerinin gözünde sosyalizmin simgesi niteliğindedi ve kendi gelişme yolumuza ilişkin özgürce yönetiminizi saptarken SSCB'nin deneyimlerini örnek aldığımızı belirtmemek, tarih açısından yanlış olur”.*¹⁸

İdeolojik yaklaşım olarak Sovyet tarzının uygulandığı bu dönemde esasında SSCB ve Yugoslavya arasında önemli sorunlar baş göstermiştir. Milovan Djilas, bu süreç içerisinde Yugoslavya ile SSCB arasındaki sorunlarının kaynağının, SSCB'nin Yugoslav devrimini küçümseyen bakış açısı olduğunu ileri sürmüştür. Bu çerçevede Stalin'in, 'Moskova dışında ortaya çıkabilecek devrimci merkezlerin SSCB'nin dünya komünizmindeki üstünlüğünü tehlikeye atacağı' düşüncesi, bağımsız hareket etme niyetinde olan Yugoslavya'nın dış politikası ile çelişmiştir.¹⁹ Bu durumun göstergesi olarak 1945 yılında müttefik devletler Trieste'yi işgal ettiklerinde SSCB'den herhangi bir diplomatik desteğin gelmemesi ve patlak veren Yunan iç savaşında Stalin'in muhalefetine rağmen Tito'nun ısrarla Yunan komünistlere olan desteğini sürdürmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Nihayet 'Balkan Federasyonu' fikri çerçevesinde Yugoslavya'nın Bulgaristan'ı federasyon bünyesindeki bir cumhuriyetle aynı statüde düşünmek suretiyle SSCB'nin eşit federasyon fikrine karşı çıkması, gerginliği doruk noktasına çıkarmıştır. 1948 yılı başında SSCB ile Yugoslavya arasındaki ticaret anlaşmasının durdurulmasının ardından Mart ayından itibaren SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) YKP (Yugoslavya Komünist Partisi)'yi önce ideolojik sapma ile suçlamış, ardından özellikle

¹⁸ Caner Sancaktar, *Yugoslavya'da Sosyalist Özyönetim Deneyimi*, Doruk Yayıncılık. İstanbul 2017, s. 77.

¹⁹ Djilas, a.g.e., s. 120-122.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ
DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

Sırp asıllı İçişleri Bakanı ve Gizli Polis Şefi Aleksandar Ranković'i hedef alarak parti içerisinde ve ülkede terör estirmekle itham etmiştir. Bu gelişmelerin sonrasında nihayet SSCB güdümündeki Kominform, Kosova Savaşının yıldönümü olan 28 Haziran 1948 tarihinde Yugoslavya'yı üyelikten ihraç etmiştir.²⁰

SSCB ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerin bu şekilde kopması, Kosova açısından iki önemli sonuç doğurmuştur. Bunlardan biri bu olayda Moskova lehine tavır takınan Enver Hoxha'nın Yugoslav yönetimini Kosova konusunda eleştirmeye başlayarak sergilediği politika değişikliği ikincisi ise bu değişikliğe bağlı olarak Yugoslav gizli polisinin, Enver Hoxha'nın Kosova'ya gizlice ajan ve sabotajcı soktuğu iddiasıyla Kosova'daki tüm Arnavut nüfusu 'beşinci kolun ve hainlerin potansiyel yordakçısı' olarak nitelemeye başlaması olmuştur.²¹ Kosovalı Arnavutlar ile ilgili 'Beşinci kol' iddialarının Yugoslavya devletinin Kosova politikasına olan yansımaları, gizli polis tarafından Arnavutluk'tan bölgeye sızmış casus bir ağı olduğu şüphesi ve buna bağlı olarak Kosovalı Arnavutlar ile ilgili olarak 170.000 takip dosyası oluşturulması şeklinde olmuştur.²² Sonuç olarak 1948-1966 yılları arasında Kosova-Arnavutluk sınırı boyunca sınır çatışmaları meydana gelmiş ve bu sırada devlet yönetimi içerisinde gücünü arttırmış olan Yugoslavya Başkan Yardımcısı Aleksandar Ranković'in yönlendirmesiyle hareket eden UDBA (Yugoslav Gizli Servisi)'nin uygulamalarıyla, Kosova'daki Arnavut nüfusa karşı uygulanan şiddet günden güne artmıştır.²³

Bu gelişmeye paralel olarak, 1953 yılına gelindiğinde Yugoslavya'da bazı anayasa değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. 1946 Anayasası'nın bazı bölümleri değiştirilerek özellikle de özerk bölgeler açısından yenilikler getirilmiştir. Fakat bu yeni gelişmeler özerk bölgelerin lehinde olmamıştır. 1953 tarihli Anayasal Kanun, Voyvodina Bölgesi ile Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin özerklik statüsünü belirlemekle yetinip özerk haklarının aynı yıl çıkarılan Sırbistan Halk Cumhuriyeti'nin Anayasası tarafından belirleneceğini vurgulamıştır (m. 113/2). Federal Anayasa yerine Federe

²⁰ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 55-56. Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi*, Küre Yayınları, II. Cilt, (çev.) Zehra Savan ve Hatice Uğur, İstanbul 2006, s. 347.

²¹ Malcolm, *a.g.e.*, s. 379.

²² Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, *Yugoslavia From A Historical Perspective*, s. 286.

²³ Julie A. Mertus, *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*, University of California Press 1999, s. 289.

Devlet (Sırbistan) Anayasası'yla bu hakların saptanacak olmasının anlamı, Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin bir önceki Anayasa ile tanınan asli haklarından mahrum bırakılması, dolayısıyla bir federasyon unsuru özelliğini giderek kaybetme riskini taşıması olmuştur.²⁴

Daha önceki anayasal düzende olduğu gibi, 1953 Anayasa değişiklikleriyle de Voyvodina'nın bölgesel özerkliği Kosova'ya nazaran daha geniş tutulmuştur. Zira Federal Anayasayla Voyvodina'nın en yüksek otoritesi bölgesel halk meclisi olarak tanımlanırken, Kosova'nın en yüksek otoritesi bölgesel komite olarak ifade edilmiştir (m. 113). Bahsedilen organların farklı olarak isimlendirilmesi iki bölgenin statüsünde de farklılıklar olduğunu göstermektedir. 1953 yılında ayrıca yeni Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi Tüzüğü çıkarılmıştır. Bu tüzük, Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin ekonomi, eğitim, kültür, sağlık ve sosyal alanlarında düzenlemeler içermekle birlikte federal organlar ile Sırbistan Cumhuriyeti organlarının hukuki hükümlerinin uygulanması ve bölge bütçesinin hazırlanması gibi konuları düzenlemiştir.²⁵ Bununla birlikte Sırbistan Cumhuriyet Yürütme Kurulu'nun, Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi yasama organı olan Halk Kurulu'nun kararları üzerine kanunilik denetimi yapabilme yetkisinin öngörülmesi ve dolayısıyla iptal ve ilga yetkisini taşıması, bir icrai-siyasi organın, Özerk Bölge'nin temsil organına karşı üstünlüğü olduğunu göstermiştir.²⁶ Bunun amacı ise Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin her yönüyle kontrol altında tutulması olmuştur.

1.3. 1963 Yugoslav Federal Anayasası'nda Kosova

Daha önce değinildiği gibi Tito ve Arnavutluk lideri Enver Hoxha arasındaki ilişkilerin bozulmasından sonra başlayan ve özellikle Sırp Başkan yardımcısı ve iç güvenlik şefi Aleksandar Ranković'in etkisiyle etkisini giderek arttıran, Kosova Arnavutlarının devlet tarafından potansiyel işbirlikçi olarak görülmesi, 1956 yılında 'Prizren Davası' olarak bilinen olayla zirveye ulaşmıştır. Bu tarihte Yugoslavya Gizli Servisi UDBA, 1950 yılından itibaren Arnavutluk'tan bölgeye sızmaya çalışan yeni bir şebekenin ortaya çıkarıldığını iddia ederek, Kosova Arnavutlarından aralarında Komünist Parti'nin üst düzey yetkililerinden Nijazi Maljoku, Kosova'da Arnavutça olarak yayımlanan 'Rilindja' gazetesinin yayın yönetmeni ve aynı zamanda

²⁴ Saliu, *a.g.e.*, s. 43-44.

²⁵ Arsim Bajrami, *Sistemi Kushtetues i Republikës së Kosovës*, Shtëpia Botuese Artini, Prishtinë 2012, s. 41-42.

²⁶ Saliu, *a.g.e.*, s. 45.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

Sırbistan Cumhuriyet hükümetinde bakanlık yapan Mehmet Hoxha'nın yeğeninin de olduğu kişileri uzun süreli hapis cezalarına çarptırmıştır. Bu cezalar, olaydan yaklaşık 12 yıl sonra iptal edilirken Kosova Meclisi bu davanın yalan ve tertibe dayalı olduğunu ilan etmiştir.²⁷ Diğer yandan bu dönemde hukuki alanda yaşanan bir gelişme olarak 1956 yılından itibaren 'ulusal azınlıklar' (national minorities) kavramı aşağılayıcı olarak algılandığı için bunun yerine 'milliyetler' (narodnosti) kavramı kullanılmaya başlanmıştır.²⁸ 1961 yılında ise 'Müslümanlar', 'millet' statüsü kazanan son topluluk olmuştur.²⁹

1963 yılında Yugoslavya'nın yeni anayasası yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa ile birlikte özerk bölgelerin kurulması yetkisi federe cumhuriyetlere bırakılmıştır. Zira 1946 Anayasası'ndan farklı olarak 1963 Anayasası, özerk bölgelerin kurulması için merkezî devletin yerine federe cumhuriyetleri söz sahibi yapmıştır. Bu cumhuriyetlerin anayasaları ile özerk bölgelerin hakları, ödevleri ve teşkilatlanma ile ilgili temel ilkelerinin saptanması öngörülmüştür. Bu şekliyle özerk bölgeler bir cumhuriyetin bünyesinde sosyal-siyasi topluluk konumunda olmuşlardır (m. 111/1, m. 112).

Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi ile Voyvodina Özerk Bölgesi ise 1963 Anayasasıyla birlikte "1945 yılında bölge halklarının iradesi ile ifade edilen ve Sırbistan Cumhuriyeti Halk Meclisi Kararı ile kurulan, Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti bünyesinde bulunan özerk bölgeler" olarak tarif edilmiştir (m. 111/3).

1953 anayasa değişiklikleriyle benzer şekilde 1963 Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası da özerk bölgelerin yetki sorumluluk ve haklarını saptamakta federe cumhuriyetleri yetkili kılmıştır. Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi ile Voyvodina Özerk Bölgesi, Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti içinde yer aldıklarından bölgesel özerk haklarını bu cumhuriyetin 1963 yılında yürürlüğe giren anayasasından almıştır. Buna göre özerk bölgeler; ekonomi, eğitim, kültür, sağlık sosyal güvenlik ile belediyeler ile ilgili konularda bölgenin genel kamu yararına binaen düzenlemeler yapabilmektedir. Buna rağmen 1963 Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası, kanun ile düzenlenmesi öngörülen alanlar için özerk bölgelerin bazı konuların düzenlemelerini cumhuriyet seviyesinde çıkarılan bir yetki

²⁷ Malcolm, *a.g.e.*, s. 379-380.

²⁸ Mertus, *a.g.e.*, s. 289-290.

²⁹ Aynı yerde.

kanununa dayandırma zorunluluğunda olduklarını belirtmiştir (m. 135/5). Ancak cumhuriyet kanunlarının kapsamının detaylı olması nedeniyle uygulamada özerk bölgelerin kendi yararlarına dahi hukuki düzenleme yapma imkânı oldukça sınırlı olmuştur.³⁰

Bu dönemde Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin en yüksek siyasi organı Bölge Meclisi olmuştur. Bu meclis; Bölge Tüzüğü'nün çıkarılması, bölgesel organların teşkilatını düzenlemesi, bütçe planlaması, kalkınma planının hazırlanması, yürütme organını seçme ve denetleme gibi konularda yetkili olmuştur. Diğer yandan Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi delegelerinin Federal Meclise bağımsız olarak katılmasına imkân olmadığından, meclise katılımları Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti kontenjanından olmaya devam etmiştir.³¹

Bu döneme ait diğer bir husus ise özerk bölgelerin mali ve yargı özerkliklerinin bulunmamasıdır. Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi başkenti Priştina'da ve Voyvodina Özerk Bölgesi başkenti Novi Sad'ta Sırbistan Yüksek Mahkemesi'nin ofisi bulunmaya devam etmiş ayrıca Yugoslavya'nın kurulmasından bu yana Voyvodina Özerk Bölgesi'nde özerk mahkeme sistemi uygulanırken yeni anayasal düzende buna yer verilmemiştir. Bu gerçeklik ile birlikte özerk bölgelerin kurulmasında ve ilga edilmesinde söz sahibinin federe cumhuriyetler olması ve özerk bölge haklarının normatif olmaktan çok soyut niteliğe sahip olması gibi olgular, özerk bölgeleri bütünüyle federal unsur olmaktan çıkararak federe cumhuriyetlerin bir parçası konumuna getirmiştir. Ayrıca 1963 Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası ile âdem-i merkezîyetçi yaklaşımdan en fazla federe cumhuriyetlerin yararlandığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi bir siyasal özerk bölge olmaktan ziyade yerel özyönetim biçimi izlenimi vermektedir.³²

1.4. Âdem-i Merkezîyetçi Yapının Pekiştirilmesine Doğru: 1969-1971 Anayasa Değişiklikleri

1966 yılı Yugoslavya ve bilhassa Kosova Tarihi için dönüm noktası olarak nitelendirilmektedir. Bu yıl içerisinde Tito, partinin güçlü adamı ve uzun zamandır Kosovalı Arnavutlar üzerinde sertlik politikası uygulayan

³⁰ 1963-1968 Dönemi arasında Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi Meclisi toplam, 240 karar, 10 önerge, 362 idari karar, 25 sonuç, 6 tüzük, 1 yönerge ve 1 program çıkarmıştır ve bunların hepsi siyasal sistemin teşkilatlanma konuları dâhilindeydi. Bkz. Saliu, *a.g.e.*, s. 49-50.

³¹ Aynı yerde, s. 50.

³² Bajrami, *a.g.e.*, s. 42.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

İçişleri Bakanı Aleksandar Ranković'i Brioni adasında yapılan parti plenumunda tasfiye etmiştir. Bu tasfiye süreci aslında bir süredir uygulanan 'Yugoslavizm' politikası yerine Tito'nun ulusal ölçekte kendi kendini yönlendiren daha fazla unsur olmasına yönelik bir politika uygulamak istemesi ile ilintili olarak görülmüştür. Ranković'in tasfiyesi, aynı zamanda Kosova'daki Arnavutlara karşı aşırı güç kullanmakla suçlanan güvenlik güçlerinin de tasfiyesini beraberinde getirmiştir.³³

1968 yılında Kosova'da halkın haklarının genişletilmesi ve eşitlik talebiyle gençliğin etkin olduğu büyük gösteriler düzenlenmiştir. Kosova'da yaşayan Arnavutlar, iki yıl öncesinde 'Brioni Toplantısında' bürokratik - devletçi odaklarının tasfiye edilmesi üzerine özgürlükçü politikaların bir an önce hayata geçirilmesi beklentisine girerek kendi hukuki statülerinin cumhuriyet olarak değiştirilmesini talep etmişlerdir.³⁴ Yugoslavya devleti de etnik anlamda hoşnutsuzlukları gidermek üzere federasyon içerisindeki millet ve milliyetler için daha eşit bir ortam oluşturmak amacıyla Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası'nda bazı değişiklikler yapmıştır.

Yeni anayasa değişiklikleriyle özerk bölgelere 1953 ve 1963 anayasalarından farklı olarak federasyonun kurucu unsur özelliği geri verilmiştir. Bu doğrultuda Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin yeni ismi 'Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi' olarak değiştirilmiştir³⁵ ve özerk bölgeler; özel ulusal kompozisyona ve diğer özelliklere sahip olan sosyalist, demokratik sosyal-siyasal topluluklar olarak tanımlanmıştır. Özerk bölgelere ayrıca bölge yasaları ve diğer düzenlemeler vasıtasıyla; sosyal ilişkileri düzenlemek, anayasallığı ve yasallığı sağlamak, ekonominin ve sosyal hizmetlerin gelişimini yönlendirmek, teşkilat organlarını ve özyönetimi organize etmek, halkların ve toplulukların eşitliğini korumak, bölge topraklarını savunmasını hazırlamak ve anayasal düzenin korunması ile ilgili tedbirleri almak gibi yetkiler tanınmıştır. Bunun yanı sıra Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi ortak siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamı ilgilendiren

³³ Miranda Vickers, *Between Serb and Albanian: A Short History of Kosovo*, Columbia University Press, New York 1998, s. 163.

³⁴ Bajrami, *a.g.e.*, s. 43.

³⁵ Bilindiği üzere "Sosyalist" sıfatı Yugoslavya Federasyonuna ve bünyesindeki Federe Devletlere 1963 Federal Anayasasıyla verilmiştir ancak Özerk Bölgeler için aynı nitelik öngörülüyordu. 1969 Anayasa Değişiklikleriyle gerek Kosova gerek ise Voyvodina Özerk Bölgesi bu sıfatı almışlardır. Ayrıca bundan böyle bölgenin eski kullanımındaki Kosova ve Metohiya versiyonu "Metohiya" kelimesinin kaldırılmasıyla sadece Kosova (Sosyalist Özerk Bölgesi) şeklinde kullanılacaktı.

konularda Federe Cumhuriyet Anayasasının çıkarları dışına çıkmamak kaydıyla icrai yetkiye sahip olmuştur.³⁶

1969 yılında Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi kendi ‘Anayasal Kanunu’nu çıkarmıştır. Böylelikle kendisi açısından en üstün hukuki metin ilk defa ‘Tüzük’ yerine ‘Anayasal Kanun’ olarak yürürlüğe girmiştir. ‘Anayasal Kanun’un içerik, şekil ve hazırlama tekniği yönünden herhangi bir anayasa ile benzerliği bulunmamaktaydı. Tanım olarak Anayasa yerine ‘Anayasal Kanun’ denilmesinin de dönemin bir siyasal uzlaşması sonucu olduğu kabul edilmektedir. Bu durumun tersine bir gelişme olması halinde özerk bölgenin federe cumhuriyetler ile eşitlenmesi izlenimini bırakabileceği değerlendirilmiştir.³⁷ Bu ‘Anayasal Kanun’ ile federe cumhuriyetlerin anayasaları arasındaki temel fark ise ‘Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasal Kanunu’nun olağan kanunlarla değişikliğe uğrayabilmesi olmuştur.³⁸

1969 Anayasal Kanunu’nun getirdiği bir yenilik de Kosova Yüksek Mahkemesi’nin kurulmasıdır. Mahkemenin görevleri arasında Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi sınırları içinde anayasallık ve kanunilik esaslarını korumak da bulunmaktaydı.³⁹ Mahkemenin, anayasal denetim yapabilmesine rağmen ‘Anayasa Mahkemesi’ niteliğini haiz olmamasının nedeni federasyon içindeki siyasal dinamiklerle ilintilidir.⁴⁰ Yeni düzenlemede, Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi genelinde Arnavutça ve Sırpça dilleri eşit sayılırken Türkçe dilinin ise Türklerin yoğun olarak yaşadıkları illerde eşit bir şekilde kullanılacağı öngörülmüştür.⁴¹ Bu değişikliklerle birlikte federasyonun asli unsuru olarak Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi, Federal Meclis’e on vekil ile doğrudan katılmaya hak kazanmıştır.⁴² Kendi hak ve ödevlerini ve özyönetim alanlarını düzenlemek amacıyla bölgenin yasama özerkliğinin tanınması⁴³ ve diğer genişletilmiş hakları göz önünde bulundurduğumuzda, Kosova Özerk

³⁶ 1968 Anayasa Değişikliği, Değişiklik XVIII, m. 2.

³⁷ Saliu, *a.g.e.*, s. 53.

³⁸ Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasal Kanunu, m. 127/3.

³⁹ Bu çerçevede Bölge Kanun ve diğer düzenleyici işlemlerin Anayasal Kanun’a uygunluğunu denetlemek Yüksek Mahkemenin görevleri arasındaydı. Bkz. Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasal Kanunu, m. 77.

⁴⁰ Saliu, *a.g.e.*, s. 54.

⁴¹ Bu kapsamın içinde ilkökul ve ortaokul, lise, yüksekokullar ve fakülteler dâhil olmak üzere anadilde eğitim de giriyordu. Bkz. Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasal Kanunu, m. 70-73.

⁴² Saliu, *a.g.e.*, s. 55.

⁴³ Bkz. Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasal Kanunu, m. 63-68.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

Bölgesi'ne geçmiş döneme kıyasla haklarının verilmesinden çok federe cumhuriyetlere benzer biçimde asli yasama fonksiyonuna sahip olmasının sağlandığı anlaşılmaktadır.⁴⁴

1971 yılında federasyon bünyesinde bir kez daha yeni anayasa değişiklikleri yapılmıştır. Bu değişikliklerin amacı, ekonomik refah ve sosyal kalkınmayı ileri taşımak üzere federe cumhuriyetlere ve özerk bölgelere daha fazla sorumluluk verilmesi sağlanarak merkezî yönetimden daha fazla yetki devri yapılması olmuştur. Böylelikle hem eşitliğin sağlanması hem de temsilî alanda kalıcı bir denge kurulabilmesi hedeflenmiştir. Buna kanıt olarak özerk bölgelerin bütün federasyon organlarında temsilcilerinin olması ve Yugoslavya'nın uluslararası antlaşmalar yapmasında federe cumhuriyetler gibi özerk bölgelerin de onay verme yetkisine sahip olması gösterilebilir.⁴⁵ Ayrıca özerk bölgelerin kendi anayasa mahkemelerini kurma yetkisi ve 'Bölge Sayıştay'ının kurulması da bu değişikliklerle mümkün olmuştur.⁴⁶

1.5. Kosova'ya En Geniş Özyönetim Haklarını Tanıyan Metin: 1974 Yugoslavya Anayasası

1974 Anayasası'na damgasını vuran siyasi gelişmeler "Yugoslav 68"i olarak bilinen özgürlükçü ve demokratik sosyalizm arayışının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 'Hırvat Baharı' olarak nitelendirilen, Hırvat milliyetçi hareketindeki kitleselleşme ve tüm ülkede başını 'Praxis' dergisinin çektiği eleştirel yayınların fitilini ateşlediği siyasi hareketlilik, Yugoslavya Komünistler Birliği'ni politika değişikliğine itmiştir. Tito, bir taraftan gücünü arttırmış olan Hırvat ve Sloven milliyetçi hareketlerine karşı yoğun bir tasfiye hareketine girişirken diğer yandan merkezî yönetim anlayışını zayıflatan reform hareketlerini başlatmıştır. Federal cumhuriyet otoritesi yerine federe cumhuriyetlerin güçlendirilmesi suretiyle tüm devlet organlarının cumhuriyet delegasyonlarına dayandırılması ve devlet başkanlığının Tito'nun ölümünden sonra her cumhuriyetin temsilcisi tarafından sırayla yürütülmesi kararları, bu yönde yapılan önemli reformlar olarak nitelendirilebilir.⁴⁷

Devletin kuruluş tarihinden 1968 ve 1971 Federal Anayasa değişikliklerine kadar Kosova açısından hukuksal ve idari anlamda esas olarak önemli değişikliklerin olduğu söylenemez. Ancak mezkûr

⁴⁴ Bajrami, *a.g.e.*, s. 44.

⁴⁵ Saliu, *a.g.e.*, s. 57.

⁴⁶ Aynı yerde, s. 56.

⁴⁷ Bora, *a.g.e.*, s. 80-84.

değişiklikler, Kosova'nın hukuki statüsünün güçlendirilmesine ve federe cumhuriyetlere benzer bir konuma gelmesine kapı aralamıştır.⁴⁸ 1974 yılında kabul edilen Yugoslavya Anayasası ise anayasal statü açısından incelendiğinde Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin federasyon içerisinde ilk kez karar alma mekanizmasına katıldığı anayasa olmuştur. Bunun en önemli kanıtı, Anayasa'da yer alan “*Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti anayasasında değişiklikler ancak tüm federe cumhuriyetler ve özerk bölgelerin meclislerinden onay alındıktan sonra Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti Meclisi'nde karara bağlanabilir*” hükmüdür (m. 398). Bu durum Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası'nın Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi iradesi dışında değiştirilemeyeceği anlamı taşımaktadır.

Özerk bölgelerin yetkileri doğrudan Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası'ndan türediğinden asli yetki niteliğini haiz olmuş, buna karşılık federe cumhuriyet sadece kendisi ile Özerk Bölge'nin ortak alanlarında yarar sağlayabilen konular bazında bölgenin yetkilerine sınırlama getirebilme ile düzenleme yapabilme yetkisine sahip olmuştur ve bu alanların da oldukça sınırlı olduğu kabul edilmiştir.⁴⁹ 27 Şubat 1974 tarihinde Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Meclisi Anayasası kabul edilmiş ve böylelikle ilk defa bölge, kendi anayasasına kavuşmuştur. Bu Anayasa ile birlikte federe cumhuriyetlere benzer biçimde Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi de siyasi ve idari teşkilatlanmaya sahip olmuştur. Yasama organı olan ‘Kosova Meclisi’, yürütme organı olan ‘Kosova Meclisi Yürütme Kurulu’, ‘Kosova Başkanlığı’ ve yargı organları olarak ‘Şehir Mahkemeleri’, ‘Kosova Yüksek Mahkemesi’ ‘Kamu Savcılığı’ gibi kurumlar, 1974 Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası'nda yer almıştır. Ayrıca ilk defa Bölge'nin Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Son olarak Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi, hem federal organlarda hem de Sırbistan Sosyalist Federe Cumhuriyeti organlarında temsil edilmeye başlamıştır.

1974 Yugoslavya Anayasası Temel İlkeler Kısmı 1. Maddesinde, federe cumhuriyetler ile bölgelerin federasyonda eşit katılım ilkesine uygun olarak, kararların cumhuriyetler ile bölgeler arasında anlaşmalı ve ortak sorumluluk çerçevesinde alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca 1974 Anayasasıyla Kosova'nın kendi bölgesinde en üst hukuki metni artık tüzüğü değil, Anayasası olmuştur.⁵⁰ 1974 Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasasında

⁴⁸ Stavileci, Batalli ve Sadushi, *a.g.e.*, s. 58-59.

⁴⁹ Saliu, *a.g.e.*, s. 71.

⁵⁰ Weller, *a.g.e.*, s. 84.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ
DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

yer alan “*Bölgenin sınırları Bölge Meclisi'nin onayı olmaksızın değiştirilemez*” (m. 3) hükmü ise bölgenin, Yugoslav Federasyonu'nun kendi kaderini tayin etme hakkına sahip eşit bir unsuru olduğunun göstergesi olmuştur.⁵¹ Bunun yanı sıra Anayasa'da “*Arnavutça, Sırpça ve Türkçe dillerinin eşitlik ilkesince kullanılacağı*” (m. 5) ve “*Bölgenin bütün etnik topluluklarının kendi milli bayrağını kullanma hakkına sahip olduğu*” (m. 6) belirtilmiştir. Bu maddelerden anlaşıldığı üzere, Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi geniş özyönetim yetkileriyle donatılarak federasyonun asli unsuru olmakla birlikte aynı zamanda Sırbistan Cumhuriyeti içinde bulunarak çelişkili bir anayasal konuma gelmiştir. Bu durumun arka planında Sırbistan'ın mümkün olduğunca iki özerk bölgenin federasyon içinde kendisiyle eşit olmasını sağlama çabası yatmaktadır.⁵²

Kosova'nın ve Voyvodina'nın Sırbistan'ın parçası olarak değil de onun bileşik anayasal yapısında yer aldığını savunan Zajmi, aksi takdirde “*Sırbistan'ın Sırbistan içerisinde yer aldığı*” gibi paradoksal bir düzenin varlığından söz edilmek zorunda kalınacağını söylemiştir. Yine Zajmi, federasyon nezdinde ‘Üç Sırbistan'ın’ varlığı nedeniyle üç oy hakkının bulunacağını ve bunun diğer federe cumhuriyetler tek oy hakkına sahip olduğundan eşitlik ilkesine ters düşeceğini savunmuştur.⁵³ Farklı bir görüşe sahip olan Nešković, özerk bölgelerin devlet içinde devlet olduklarını ve bunun anayasa hukuku mantığıyla bağdaşmadığını ancak bu durumun nihayetinde Yugoslav Komünist Partisi'nin ideolojik çıkarlarına uygun olduğunu ifade etmektedir.⁵⁴

Stavileci'ye göre ise Kosova'nın Sırbistan'ın bölünmez bütünlüğü içerisinde olduğu yönündeki iddiaların hukuki temeli bulunmamaktadır. Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası'nda, Sırbistan Sosyalist Federe Cumhuriyeti Anayasası'nda ve Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası'nda bu yönde yapılan açık bir düzenlemenin olmaması buna kanıt olarak gösterilmiştir. Aksine Stavileci'ye göre Kosova'nın kendi siyasi-ülke kimliği ve anayasası olan çok uluslu Yugoslav Federasyonu'nun federe bir unsuru olduğu açıktır. Dolayısıyla Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Kosovalı Arnavutların siyasi bir özne olarak çoğunlukta oldukları

⁵¹ Saliu, *a.g.e.*, s. 75.

⁵² Bajrami, *a.g.e.*, s. 52.

⁵³ Aynı yerde.

⁵⁴ Radomir Nešković, *Nedovršena država: politički sistem Bosne i Hercegovine*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo 2017, s. 139.

Kosova için kendi kaderini tayin etme hakkına sahip oldukları hukuki bir gerçeklik olarak değerlendirilmelidir.⁵⁵

Tarihsel perspektiften bakıldığında Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olduğu iddiası ayrıca tartışılmıştır. Kosova'nın Sırbistan'ın parçası olmadığı görüşünü ileri sürenler; Kosova'nın 1878 Berlin Kongresi'nde bağımsızlığı ve egemenliği kabul edilen Sırbistan devletinin parçası olmadığı, 1943 AVNOJ (Yugoslav Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi) İkinci Kongresi'nde yine Sırbistan'ın bir parçası olmadığı, 1944 Antifaşist Halk Kurtuluşu Kurulu'nda Sırbistan federe bir unsur olarak saptandığında dahi yine Sırbistan'ın parçası olarak görülmediği hatta 1945 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ilan edildiğinde 'Anayasa Kurucu Meclisi' yapısında Sırbistan'ın parçası kabul edilmediğini savunmuştur. Yine bu görüşü savunanlara göre 1945 yılında Kosova, bağımsız Sırbistan'a dâhil olmak yerine Yugoslavya Federasyonu çatısında Federe Sırbistan içerisinde yer almıştır.⁵⁶

Son olarak devlet teşkilatı yapısının özerk bölgeler ile federe cumhuriyetlerde benzerlik taşınması bunlar arasında eşitliğinin olabileceğinin algısını oluşturmakla birlikte aynı görülmemiştir. Özellikle siyasi hayatta anayasa ve kanunlardan çok Kosova Komünist Birliği ve Yugoslav Komünist Birliği'nin iradesinin baskın olması, Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi açısından ayrımcılığın bulunmadığı yanılmacasını yaratmıştır.⁵⁷

2. Kosova'nın Özerkliğinin Kaldırılmasına Giden Süreç

Yugoslavya'nın kuruluşundan 1974 anayasasının kabulüne kadar geçen süre içerisinde, siyasi gelişmelere bağlı olarak değişkenlik gösteren Kosova'nın anayasal statüsü, 1974 anayasasıyla özerkliğe evrilerek Kosovalı Arnavutlar açısından tatmin edici bir sonuca ulaşmıştır. Ancak bu durum, Kosova üzerinde tarihten gelen millî hakları olduğunu iddia eden Sırp'lar açısından giderek büyüyen bir öfkeye ve buna bağlı olarak Sırp milliyetçiliğinin yükselişine neden olmuştur. Temelinde Kosova üzerindeki hak iddiasının ateşlediği ve birbirini besleyen Sırp ve Arnavut milliyetçi hareketleri, Tito'nun öldüğü 1980 yılına kadar sınırlı bir seviyede kalmış

⁵⁵ Esat Stavileci, *Kosova dhe çështja shqiptare në udhëkryqet e kohës*, Instituti për Studime Bashkëkohore, Prishtinë 2005, s. 88.

⁵⁶ Aynı yerde, s. 104-105.

⁵⁷ Enver Hasani, *Tema të zgjedhura nga e drejta kushtetuese*, Universiteti i Prishtinës "Hasan Prishtina" dhe SHB "Jalifat Publishing", Hjuston 2016, s. 93.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

ancak Tito'nun ölümü sonrası bozulan ekonomi ve Yugoslavya'daki diğer etnik milliyetçiliklerin de artan etkisine bağlı olarak özerkliğin kaldırıldığı 1989 yılına kadar süren siyasal bir mücadelenin ateşleyici unsurları olmuştur.

2.1. Kosova'da Arnavut - Sırp Siyasal Mücadelesi

1974 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra Sırp siyasi liderleri, din adamları ve aydınları yeni anayasaya karşı tavrı geliştirmişlerdir. Aralarında Najdan Pašić ve Ratko Marković gibi akademisyenlerin de bulunduğu bir çalışma grubu tarafından hazırlanan ve 1977 yılı Mart ayında yazılan 'The Republic of Serbia and its Constituent Autonomous Regions' (Sırp Cumhuriyeti ve onun Anayasal Özerk Bölgeleri) ya da yaygın bilinen adıyla 'The Blue Book' (Mavi Kitap) isimli rapor, "*Sırp Cumhuriyeti'nin bir bütün olarak varlığını sürdürmesine*" dair endişeleri içermekteydi. Genel anlamda 'Mavi Kitap', federal anayasa ve ait olduğu cumhuriyet anayasasının farklı amaçları olduğunu vurgularken federal anayasanın bölgeleri Yugoslavya'nın parçası olarak, cumhuriyet anayasasının ise 'Sırp Cumhuriyeti'nin anayasal parçaları' olarak tanımladığını ve bunun ikiliğe neden olduğunu ileri sürmüştür. Bu çalışmayı başlatan Sırp liderlerden Dragoslav Marković ise daha sonraları bu raporun ana amacının "*Bölgelerin cumhuriyet statüsü kazanmasını engellemek*" olduğunu belirtmiştir.⁵⁸ Bu rapor, Yugoslavya liderliğine sunulduktan sonra Tito tarafından üzerinde genel görüşme dahi yapılmadan reddedilmiştir.⁵⁹

Yugoslavya devletinin ideolojik anlamda beyni kabul edilen Edvard Kardelj'in 1979 yılında, devlet başkanı Josip Broz Tito'nun ise 1980 yılında ölmelerinin ardından devlet başkanlığının cumhuriyet temsilcileri arasında dönüşümlü olarak uygulanmasına geçilmiştir. Bu uygulamanın yozlaşmayı önleyeceği düşünülse de devletin kurucu liderlerinden Milovan Djilas gibi önemli isimler, "*Uygulamanın Yugoslavya'yı anonimleştirdiği ve bu bunalımlı dönemde ihtiyaç duyulan güçlü, zeki, parlak liderlerin ortaya çıkmasını engellediğini*" savunmuştur.⁶⁰

Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'da ortaya çıkan ilk karışıklıklar Kosova'da meydana gelmiştir. 11 Mart 1981 tarihinde Priştine Üniversitesi öğrencilerinin yemekhane şartlarını protestosu ile başlayan

⁵⁸ Çeku, *a.g.e.*, s. 92-94.

⁵⁹ Mertus, *a.g.e.*, s. 292.

⁶⁰ Bora, *a.g.e.*, s. 88.

olaylar giderek kitlesel bir gösteriye dönüşmüş ve polis tarafından dağıtılmıştır. Ancak bu olaylardan tam iki hafta sonra yine Priştine’de, Yugoslavya döneminde birlik ve kardeşliği pekiştirmek amacıyla düzenlenen ‘Gençlik Yarışları’ sırasında Arnavut milliyetçiliğinin ön planda tutulduğu ve “*Biz Arnavut’uz Yugoslav değiliz*”, “*Arnavutluk ile birlik*” gibi sloganların atıldığı gösterilerde 32 öğrenci gözaltına alınmıştır. 1 Nisan 1981 tarihinde, bu defa lise öğrencileri ve işçilerin de katılımıyla daha da kalabalıklaşan protestolar düzenlenmiş izleyen 48 saat içinde Kosova’nın diğer şehirlerine de yayılan olaylarda resmî açıklamalara göre dokuz gösterici ve bir polis memuru hayatını kaybetmiştir. Ancak gerçekte ölü sayısının çok daha fazla olduğu ileri sürülmüştür.⁶¹

Bu olayların ardından Yugoslavya genelinde gittikçe kötüleşmeye başlayan ekonomik durum ve buna bağlı olarak iş bulma konusunda yaşanan rekabetin yanı sıra sayısı gittikçe artan Arnavut nüfus karşısında Sırpların Kosova’dan göç etmeye başlamalarıyla, Arnavutlar ile Sırpalar arasında giderek artan gerginlikler meydana gelmiştir. 1986 yılında Sırbistan Bilimler ve Sanat Akademisi tarafından yayınlanan ve Kosova’daki Sırp nüfusun kültürel, hukuki, fiziki ve politik olarak soykırımı uğramakta olduğunu iddia eden memorandum ile birlikte Kosova’da bu iki halk arasındaki ilişkiler daha da kötüleşmiştir.⁶²

Tam da bu dönemde siyaset sahnesine çıkan Sırbistan Komünist Partisi Başkan Yardımcısı Slobodan Milosević’in 24 Nisan 1987 tarihinde Kosova’da bir toplantıda ilk kez kullanmaya başladığı Sırp milliyetçisi söylem, Kosova’da yeni gelişmelerin habercisi olmuştur. Milosević’in organizasyonu ile Sırbistan Komünist Partisi’nin başında bulunan İvan Stambolić’in ve ekibinin tasfiye edilmesinin ardından Kosova’da elli bin Sırp’ın Sırbistan’la daha güçlü bütünleşme talebiyle başlattığı gösteriler sonucunda Milosević’in Sırbistan Komünist Partisi’nin başına geçmesi, Sırbistan’ın Kosova üzerindeki baskısını arttırmaya başlaması sonucunu doğurmuştur. Bu baskı politikasının hukukî zemindeki yansıması olarak 11 Haziran 1988’de hazırladığı yeni anayasa taslağını kamuoyuna sunan Sırbistan, taslağın sorunsuz kabul edilmesi için önce Voyvodina’da yönetimin düşürülmesini sağlamıştır. Ardından 24 Şubat 1989 tarihinde Sırbistan Anayasası’na ilişkin değişiklikler Sırbistan Meclisi’ne getirilmiş ve bu

⁶¹ Malcolm, *a.g.e.*, s. 392-393.

⁶² Mrika Limani, *Yugoslav Experience from National Perspectives - Kosova in Yugoslavia*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia 2017, s. 289.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

değişikliklere son anda Kosova'nın Sırbistan Anayasasıyla ilgili yapılacak değişikliklere karşı çıkabilme yetkisini elinden alan ilave hükümler de eklenmiştir. Buna göre, Kosova Özerk Bölgesi'ne dair yapılacak anayasal değişikliklerinde dahi Kosova'nın görüşü hukuken bağlayıcı olmayacaktır. Bu durum, Kosova'da yoğun tepkilere ve protestolara neden olmuş ve 27 Şubat'ta federasyon yönetimi tarafından Kosova'da geçerli olmak üzere Olağanüstü Hal ilan edilmiştir. Ancak tüm tepkilere rağmen bu anayasa değişiklikleri Sırbistan etkisinde olan Kosova'nın bölgesel yöneticilerinin onayıyla yürürlüğe girmiştir.⁶³

2.2. Özerkliğin Kaldırılma Sürecinin Hukuki ve Siyasal Açından İncelenmesi

Yugoslavya'nın federal devlet yapısı, devletin kuruluşundan itibaren üniter yapıyı destekleyenlerce hedef alınmıştır. Anayasa hukukçusu Saliu'ye göre hem İkinci Dünya Savaşı esnasında hem 1966, 1971, 1974 ve 1976 yıllarında bu durum geçerliliğini korumuş ve nihayet tırmanışa geçmesi için 80'li yıllarda ortaya çıkan elverişli ortam yeterli olmuştur.⁶⁴ Bu durum ilk olarak Kosova bölgesinde etkisini göstermekle birlikte ilerleyen süreçte federasyonun tamamına yayılmıştır. Federasyonun federal unsurlarını yitirmesi ve dolayısıyla bir konfederasyona dönüşmesi tehlikesi üzerine özellikle Sırbistan devlet organlarında bu durumu düzeltmek amacıyla bazı anayasal değişikliklerine gidilmesi fikri doğmuştur. *İnter alia*, Federal Meclis'in yapısının değişmesi, özerk bölgelerin federasyon unsuru olmaktan çıkarılması, federe devletler arasında eşitlik ilkesinin kaldırılması gibi değişikliklerle federal devletin daha fazla yetki sahibi olması amaçlanmıştır. Bu bağlamda 1988 yılında hazırlanan ve 'Federal Meclis'te kabul gören anayasa değişikliği paketi Slovenya Federe Cumhuriyeti, Hırvatistan Federe Cumhuriyeti ve Kosova Özerk Bölge meclislerinde tamamen onaylanmamış olup, sadece belirli maddeleri kabul edilmiştir.⁶⁵

23 Mart 1989 tarihinde, Sırbistan Anayasası ve Kosova Anayasası'ndaki değişiklikleri onamak üzere Priştine'de toplanan Kosova Bölge Meclisi, aslında özerkliği kaldırmak için oturum başlatmıştır. Meclisin toplandığı salonda çok sayıda polis ve istihbarat görevlileri olması nedeniyle baskı ortamında gerçekleşen bu toplantıda sadece on milletvekili aleyhte oy

⁶³ Weller, *a.g.e.*, s. 85-86.

⁶⁴ Kurtesh Saliu, *E drejta kushtetuese*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë 2004, s. 412.

⁶⁵ Aynı yerde.

kullanabilmiştir. Milletvekillerinin bir kısmı çekimser oy kullanmasına rağmen sadece lehte ve aleyhte oylar sayılmıştır. Ayrıca karar, usulen öngörüldüğü üzere nitelikli çoğunlukla alınmamıştır.⁶⁶ Avusturyalı tarihçi Schmitt, yaşananları “*anayasal darbe*” olarak nitelemiştir.⁶⁷ Meclis’in bu kararı Kosova’da kitlesel protestolara sebebiyet verirken olayların tırmanmasında 28 Haziran 1989’da Kosova Savaşının 600. yıldönümü anma merasiminde Milosević’in kullandığı Sırp milliyetçisi söylemler de etkili olmuştur. Bu tarihsel olayı Milosević, “*Sırp ulusunun beşiği*” olarak tarif ettiği Kosova’ya karşı manevi ve tarihî haklarının korunması için gereğinin yapılacağına mesajını vermek üzere siyasi bir araca dönüştürmüştür.⁶⁸

Olay hukuki açıdan incelendiğinde, çıkartılan Olağanüstü Hal kanunu ile Kosova Özerk Bölgesi Meclisi’nin ve Yönetim Konseyi’nin çalışmalarının durdurulmasına dair kanunların, Federal Anayasanın ve bir dizi federal kanununun ilkelerini çiğnediği görülmektedir. Zira Sırbistan bu kanunlar vasıtasıyla Kosova’nın meşru yönetimini devirmiş ve Federal Meclis’in çalışmalarının ve kararlarının hukukiliğine gölge düşürmüştür.⁶⁹ Siyasi açıdan ise Kosova’nın özerkliğinin kaldırılması, etnik huzursuzluğu körükleyen ve 1990’larda silahlı çatışmaya evrilen süreci başlatan önemli bir dönüm noktası olmuştur.⁷⁰

Kosova’nın özerkliğinin bu şekilde usulsüz olarak nitelendirilecek bazı uygulamalar (bütün oyların sayılmaması, milletvekili olmayan kişilerin elini kaldırması, baskı uygulanması) ile kaldırılması ‘Kosova Sorunu’nu siyasi anlamda tekrar ortaya çıkarmıştır. Kosova’nın Sırbistan tarafından ilhak edilmesi ve Sırbistan’ın yeni anayasasını, Federasyon Anayasası ve Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası’na usulen açıkça aykırı bir biçimde tek yanlı olarak hazırlaması, Yugoslavya’yı da siyasi açıdan oldukça olumsuz bir ortama itmiştir. Bu süreçte Sırbistan’ın Kosova’da durumu kendi menfaatine çevirerek Yugoslavya’nın olası dağılma sürecinde Kosova ve Voyvodina bölgelerini kendi bünyesinde tutmayı hedeflediği açıktır.⁷¹

⁶⁶ Nešković, *a.g.e.*, s. 141.

⁶⁷ Oliver Jens Schmitt, *Kosova: Histori e shkurtër e një treve qendrore ballkanike*, (çev.) Enver Robelli, Botimet Koha, Prishtinë 2012, s. 243.

⁶⁸ Andrea Lorenc Capussela, *Shtetndërtimi në Kosovë: demokracia, korrupsioni dhe BE-ja në Ballkan*, (çev.) Flaka Surroi, Botimet Koha, Prishtinë 2015, s. 14.

⁶⁹ Stavileci, Batalli ve Sadushi, *a.g.e.*, s. 58-59.

⁷⁰ Serbeze Haxhij ve Milica Stojanovic, “Autonomy Abolished: How Milosevic Launched Kosovo’s Descent into War”, <https://balkaninsight.com/2020/03/23/autonomy-abolished-how-milosevic-launched-kosovos-descent-into-war/>, (05.02.2023).

⁷¹ Stavileci, *a.g.e.*, s. 32-33.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

Nitekim 1990 yılında çıkartılan Olağanüstü Hal Kanunu'yla Kosova üzerinde Sırbistan Cumhuriyeti'nin hâkimiyeti resmen pekiştirilmiştir. Kosova kurumları tarafından alınan kararları iptal etmekten yerel mahkemelerin yetkilerini almaya ve Sırp vatandaşlarının tüm ticari devlet kurumlarının başına getirilmesine kadar varan gelişmeler Kosova Meclisi'nin ve Kosova Yönetim Konseyi'nin kapatılmasıyla nihayet bulmuştur. Aynı yılın 28 Eylül tarihinde Sırbistan'ın yeni Anayasası yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa ile Kosova'da çoğunluğu teşkil eden Arnavutlar 'etnik azınlık' olarak tanımlanmıştır. Kosova Anayasası, ancak Sırbistan Ulusal Meclisi'nin onayıyla yürürlüğe girebilen bir 'tüzüğe' dönüştürülmüştür.⁷²

Sürecin devamında Federal Meclis'te ve Federasyon Devlet Başkanlığı nezdinde yaşanan tartışmalar ve bilhassa Sırbistan'ın 1989 Anayasa değişikliğiyle özerk bölgelerin özerklik statüsünü ilga etmesi, Yugoslavya'da genel olarak siyasal hoşnutsuzluğu arttırmıştır. Bu durumun açığa çıktığı olay ise 1990'ta Yugoslavya Komünist Birliği 14. Kongresi'nde ortaya çıkan bölünme olmuştur. Bu Kongre'de Slovenya ve Hırvatistan delegeleri Yugoslavya Komünistler Birliği'nden çekilmiş ve bu durum Yugoslavya Federasyonu için sonun başlangıcı olarak sayılmıştır. 1991 yılında Slovenya ve Hırvatistan'ın, sonraki yıllarda ise diğer federe devletlerin federasyondan ayrılmasıyla birlikte Yugoslavya'nın bölünme süreci tamamlanmış ve bu duruma devletin üniter ve daha katı merkezîyetçi olmasında ısrar edenlerin (ağırlıklı olarak Sırp unsuru) fikir, davranış ve eylemlerinin neden olduğu değerlendirilmiştir.⁷³ Ancak Yugoslavya'nın dağılmasına neden olarak birçok başka unsurdan da söz edilebilir. Bu unsurların hukuki olanlarının arasında; Sırbistan'ın 23 Mart 1990 tarihli Anayasa değişiklikleriyle özerk bölgelerin siyasi varlığını Federal Anayasa'ya aykırı bir şekilde kaldırması, federe cumhuriyetlerin kendi kanunları aracılığıyla federal düzeydeki mevzuatı hiçe sayması, federe cumhuriyet yöneticilerinin Kosova'yı dışlayarak başlattıkları müzakerelerin sonuçsuz kalması sayılabilir.⁷⁴ Fiili dağılma süreci, önce Slovenya'da sonrasında Hırvatistan ve Bosna'da başlayan iç savaş sonucu dört federe cumhuriyetin Yugoslavya'dan ayrılarak kendi bağımsız devletlerini kurmaları ve tüm ülkeler tarafından resmen tanınmalarıyla başlamış, daha sonra Sırbistan ile Karadağ arasında kurulan Yugoslavya Federasyonu

⁷² Weller, *a.g.e.*, s. 88.

⁷³ Saliu, *a.g.e.*, s. 412.

⁷⁴ Bajrami, *a.g.e.*, s. 54.

Cumhuriyeti'nden de Karadağ'ın 2006 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle Yugoslavya fiilen tarih sahnesinden çekilmiştir.⁷⁵

Kosova'da özerkliğin ilga edilmesinden sonraki duruma bakıldığında en önemli olay, 2 Temmuz 1990 tarihinde toplanan Kosova Meclisi'nde, oturuma katılan milletvekilleri tarafından tek taraflı olarak bağımsızlık ve yeni anayasanın ilan edilmesidir. Bu anayasaya göre Kosova Cumhuriyeti, demokratik ve Kosova'da yaşayan Arnavut, Sırp, Müslüman, Karadağlı, Hırvat, Türk, Roman tüm ulusların devleti olarak tanımlanmıştır. (1990 Kosova Anayasası, m.1). Bu anayasa, Kosovalı Sırp'ların boykot ettiği ancak Kosova halkının %87 oranında katılım sağladığı halkoylamasında neredeyse %100 oyla kabul edilmiştir. Halkoylaması sonrasında düzenlenen cumhurbaşkanlığı seçimlerinden İbrahim Rugova liderliğindeki Demokratik Birlik Partisi (LDK) zaferle ayrılırken Rugova, Kosova'nın Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁷⁶

Sonuç

İçerisinde birden fazla etnik unsurun bulunduğu devletlerde etnik temelli talepler ve bundan doğan çekişmeler ile devletin varlık belgesi sayılabilecek anayasanın bölgesel veya etnik anlamda tanıdığı veya tanımayı reddettiği anayasal statüler, birçok ülkenin siyasi tarihinin gidişatında belirleyici bir unsur olmuştur. Avrupa'nın en genç ülkelerinden biri olan Kosova'nın, bağımsızlık öncesi bünyesinde bulunduğu Yugoslavya'da, Arnavut-Sırp çekişmesi temelinde yaşanan siyasi mücadele ve bu mücadelenin yansıması olarak görülebilecek anayasal statü değişiklikleri birbirinden beslenen ve etkileşen iki ana unsur olarak bölgenin kaderi üzerinde etkili olmuştur. Çalışmanın sorunsalının cevabını da oluşturan bu sonuç, aynı zamanda bir sabite olarak kabul edilen 'devletin kuruluş felsefesi' ile dinamik olan 'siyasal değişim' talepleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından da önem arz etmektedir.

Siyasal açıdan incelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslav komünist sisteminin milliyetçiliğin önüne geçebilmek amacıyla muhtelif politikalar uyguladığı görülmektedir. Weller'e göre bunların ilki, milliyetçi ideolojinin zayıflatılması için 'Bratstvo i Jedinstvo' (Kardeşlik-

⁷⁵ Aynı yerde, s. 55.

⁷⁶ Weller, *a.g.e.*, s. 88-89.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

Birlik) doktrininin geliştirilmesidir. İkincisi, Yugoslavya'da federe devletlerde yaşayan uluslar için sağlanan geniş âdem-i merkeziyetçi federatif yapıdır ki bu yapı sayesinde ulusal anlamda bir sorun yaşanmamıştır. Üçüncüsü ise cumhuriyetler dışında kalan Kosova ve Voyvodina bölgelerinin ikili statüye sahip olmasının bir uzlaşma unsuru olmasıdır.⁷⁷ Ancak Yugoslavya'da milliyetçilik siyasi bir araç olarak tekrar ortaya çıktıktan sonra bu politikaların etkisi zayıflarken milliyetçilikler giderek ülkede etkisini arttırmış ve nihayet federasyonun yıkılmasında en önemli neden olmuştur.

Hukuki perspektiften bakıldığında ise 1968 ve 1971 Federal Anayasa değişiklikleriyle merkez ile federe cumhuriyetler ve bölgeler arasındaki ilişkilerde devletin fonksiyonları bakımından âdem-i merkeziyetçiliği güçlendiren bir yetki paylaşımına gidildiği görülmektedir. Bilhassa 1974 Federal Yugoslavya Anayasası'yla Kosova'nın hukuki ve siyasi konumu güçlenmiştir. Zira bu Anayasa ile Kosova, federasyonun asli unsuru olarak kabul edilmiştir. Ancak diğer taraftan Sırbistan Anayasası'nın, Kosova'yı Sırbistan'ın özerk bölgesi olarak tanımlaması, Kosova'nın çelişkili bir ikili statüye sahip olmasına neden olmuştur. Bu durum 1980'lerden sonra Kosova'da yaşanan problemlerin temel kaynağı olmuştur. Bu dönemde Kosova, eşit federe cumhuriyet olma talebini devam ettirirken Sırbistan, Kosova'nın özerkliğini kaldırmayı hedeflemiştir. Ayrıca Sırbistan, federasyonun diğer bileşenlerine de karşı Kosova'dakine benzer adımlar atmış, örneğin Slovenya ve Hırvatistan'a gümrük zorunluluğu getirmiştir. Nihayet Kosova'da Meclis'in ve Yürütme Kurulu'nun çalışmalarını durduran Sırbistan, böylece yasal yönetimin faaliyetlerine son vermiştir. Ayrıca Kosova'nın federal yapıdan koparılması hedefine ulaşan Sırbistan, 1989'dan itibaren almış olduğu tedbirlerle Kosovalı Arnavutları kamu kurumları ve şirketlerinde çalışmaktan mahrum ederek, temel hak ve hürriyetlere de müdahalede bulunmuştur. Sırbistan'ın Kosova'da ve tüm Yugoslavya'da uyguladığı bu politika birbiri ardına çıkan iç savaşlara neden olmuştur. Sonuç olarak Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılmıştır. Federasyon'un dağılmasından sonra 1990'lı yıllar boyunca Kosova'yı sertlik politikasıyla yöneten Sırbistan, nüfusun % 90'dan fazlasını Arnavutların teşkil ettiği bölgede 1998-1999 yıllarında yaşanan silahlı çatışmalara NATO'nun müdahale etmesiyle birlikte fiili kontrolünü kaybetmiştir. Sırbistan'dan koptuktan sonra bir süre Birleşmiş Milletler kontrolünde kalan Kosova, 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir.

⁷⁷ Aynı yerde, s. 90-91.

KAYNAKÇA

A. Mevzuat

1946 Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Anayasası.

1947 Sırbistan Cumhuriyeti Anayasası.

1953 Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Anayasası.

1953 Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi Tüzüğü.

1963 Yugoslav Federal Anayasası.

1963 Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası.

1968 Federal Anayasa Değişiklikleri Kanunu (Değişiklik XVIII).

1969 Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasal Kanunu.

1971 Federal Anayasa Değişiklikleri Kanunu.

1974 Sosyalist Federal Yugoslavya Anayasası.

1974 Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası.

1990 Kosova Anayasası.

B. Araştırma ve İnceleme Eserler

ANAYURT, Ömer, *Anayasa Hukuku: Genel Kısım*, Seçkin Yayınları, Ankara 2021.

Ansiklopedik Politika Sözlüğü, (haz.) Faruk Sönmezoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, Yayın Yılı Belirtilmemiş.

BAJRAMI, Arsim, *Sistemi Kushtetues i Republikës së Kosovës*, Shtëpia Botuese Artini, Prishtinë 2012.

SOSYALİST YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE KOSOVA'YA İLİŞKİN ANAYASAL STATÜ
DEĞİŞİKLİKLERİNİN SİYASİ TEMELLERİ

BENEDIKTER, Thomas, *Modern Özerklik Sistemleri (Dünya Özerklik Örnekleri)*, (çev.) Ümit Kaya, Hülya Türker, Mehmet Salim, Özgür Demirel, Yasemin Salar, Nika Yayınevi, Ankara 2016.

BORA, Tanıl, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayıncılık, İstanbul 1991.

CAPUSSELLA, Andrea Lorenzo, *Shtetndërtimi në Kosovë: demokracia, korrupsioni dhe BE-ja në Ballkan*, (çev.) Flaka Surroi, Botimet Koha, Prishtinë 2015.

ÇEKU, Ethem, *Kosovo and Diplomacy Since World War II*, I.B. Tauris & Co. Ltd., London & New York 2016.

DJILAS, Milovan, *Stalin'le Konuşmalar*, Dorlion Yayınları, Eskişehir 2022.

GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Cilt I, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2020.

HASANI, Enver, *Tema të zgjedhura nga e drejta kushtetuese*, Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina” & SHB “Jalifat Publishing”, Hjuston 2016.

HAXHIAJ, Serbeze, STOJANOVIC, Milica, “Autonomy Abolished: How Milosevic Launched Kosovo's Descent into War”, <https://balkaninsight.com/2020/03/23/autonomy-abolished-how-milosevic-launched-kosovos-descent-into-war/> (05.02.2023).

HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS IN SERBIA, *Yugoslavia from a Historical Perspective*, Belgrad 2017.

JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi*, Küre Yayınları, II. Cilt, (çev.) Zehra Savan ve Hatice Uğur, İstanbul 2006.

KESKİNSOY, Ömer, *Anayasa Hukuku ve Türk Anayasa Hukuku*, Monopol Yayınları, Ankara 2022.

KILINÇ, Doğan, *Azınlık Hakları*, Yetkin Yayınları, Ankara 2013.

LIMANI, Mrika, *Yugoslav Experience from National Perspectives - Kosova in Yugoslavia*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia 2017.

MALCOLM, Noel, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, Sabah Kitapçılık, İstanbul 1998.

MERTUS, Julie A., *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*, University of California Press 1999.

NEŠKOVIĆ, Radomir, *Nedovršena država: politički sistem Bosne i Hercegovine*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo 2017.

SALIU, Kurtesh, *Autonomia e Kosovës*, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, Prishtinë 1984.

_____, *E drejta kushtetuese*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë 2004.

SANCAKTAR, Caner, *Yugoslavya'da Sosyalist Özyönetim Deneyimi*, Doruk Yayıncılık. İstanbul 2017.

SCHMITT, Oliver Jens, *Kosova: Histori e shkurtër e një treve qendrore ballkanike*, (çev.) Enver Robelli, Botimet Koha, Prishtinë 2012.

S

TAVILECI, Esat, BATALLI, Mirlinda, SADUSHI Sokol, *E drejta administrative*, Universiteti i Prishtinës, Prishtinë 2012.

STAVILECI, Esat, *Kosova dhe çështja shqiptare në udhëkryqet e kohës*, Instituti për Studime Bashkëkohore, Prishtinë 2005.
Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2011.

VICKERS, Miranda, *Between Serb and Albanian: A Short History of Kosovo*, Columbia University Press, New York 1998.

WELLER, Marc, *Shtetësia e kontestuar*, (çev.) Flaka Surroi, Botimet Koha, Prishtinë 2011.

YILDIZ, Zekeriya, *Politika Sözlüğü*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2013.

YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü (Öğrenciler İçin)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2015.